

گرفت که ناپایداری حاکمیت صفویه بر خلیج فارس در این دوره، متأثر از سه متغیر مهم است. ۱. دخالت‌های سلطه‌گرانه قدرت‌های اروپایی و رقابت دریایی آنها؛ ۲. تحرکات اعراب مسقط برای احیای قدرت دریایی خود که به نایمن‌سازی خلیج فارس، ایجاد تنش با قدرت‌های اروپایی و تهاجم به حوزه‌های حاکمیتی ایران پرداختند؛ ۳. شیوه زمامداری ناکارآمد و سیاست متزلزل شاه سلطان حسین صفوی؛ ناتوانی و بی‌تدبیری این پادشاه در به کار بستن سیاست بخردانه و قدرتمند در خلیج فارس برای غلبه بر بحران‌های پدید آمده، مدیریت و مهار حوادث را از اختیار دولت صفویه خارج ساخت و وضعیت آشفته‌ای را رقم زد. پیامد این ناپایداری اوضاع خلیج فارس و سیاست آشفته شاه سلطان حسین را می‌توان چنین جمع‌بندی کرد: شورش‌های اعراب در دریا و درگیری با پرتغالی‌ها و کشتی‌های شرکت‌های انگلیسی و هلندی؛ از بین رفتن امنیت آبراه‌ها و شیوع دزدی دریایی؛ حملات اعراب مسقط به جزایر و بنادر ایرانی و غارت اموال و کشتار مردم؛ حملات بلوچ‌ها و افغان‌ها به شهرهای کرانه‌ای و بنادر ایران در ساحل خلیج فارس و ایجاد خسارت و خرابی؛ ناتوانی شاه سلطان حسین در جلب همکاری اروپائیان و غلبه بر مشکلات دریایی و عدم مدیریت بحران خلیج فارس؛ تداوم حضور و سلطه شرکت‌های هند شرقی انگلیس، هلند و فرانسه در خلیج فارس؛ جابجایی جمعیتی در بنادر ایرانی و تغییر موقعیت این بنادر و ظهور قدرت‌های محلی در جزایر، بنادر و نواحی کرانه‌ای.

منابع و مأخذ

- آقا محمد زنجانی، مهدی (ترجمه و تنظیم)، ۱۳۸۲، *اسناد روابط تاریخی ایران و پرتغال (سال‌های ۱۵۰۰ تا ۱۷۵۸)*، تهران: وزارت امور خارجه.
- از کوی، سرحان بن سعید، ۱۴۲۶ق.، *تاریخ عمان*، چ ۴، به تصحیح: عبدالمجید حسیب قیسی، عمان: وزارت التراث والثقافه.
- اقبال آشتیانی، عباس، ۱۳۸۴، *مطالعاتی در باب بحرین و جزایر و سواحل خلیج فارس*، تهران: اساطیر.
- پورمحمدی املشی، نصرالله و ندا سنبلی، ۱۳۹۶، «اعراب عمان در خلیج فارس در دوره شاه سلطان حسین صفوی»، *تاریخ روابط خارجی*، س ۱۸، ش ۷۲، پائیز، صص ۷۷-۴۷.
- تاجبخش، احمد، ۱۳۷۲، *تاریخ صفویه*، شیراز: نوید شیراز.
- چمنکار، محمدجعفر، ۱۳۹۳، «زمینه‌های ناتوانی ایران صفوی در برخورد با امامان یعربه عمان در خلیج فارس (سده ۱۲ هجری)»، *تاریخ‌نامه ایران بعد از اسلام*، س ۴، ش ۸، بهار و تابستان، صص ۱۰۲-۷۷.

- سیوری، راجر، ۱۳۷۲، *ایران عصر صفوی*، ترجمه: کامبیز عزیزی، تهران: مرکز. شاردن، ژان، ۱۳۷۴، *سفرنامه شاردن*، ترجمه: اقبال یغمایی، تهران: توس.
- شوستر والسر، سیبلا، ۱۳۶۴، *ایران صفوی از دیدگاه سفرنامه‌های اروپائیان*، ترجمه: غلامرضا ورهرام، تهران: امیرکبیر.
- طهرانی (وارد)، محمدشفیع، ۱۳۸۳، *مرآت واردات؛ تاریخ سقوط صفویان، پیامدهای آن و فرمانروایی ملک محمود سیستانی*، به تصحیح: منصور صفت گل، تهران: میراث مکتوب.
- عاشور، سعید عبدالفتاح، ۱۴۲۶ق، *تاریخ اهل عمان*، چ ۲، عمان - مسقط: وزارت التراث والثقافة.
- فلور، ویلم، ۱۳۶۵، *برفتادن صفویان، برآمدن محمود افغان (به روایت شاهان هلندی)*، ترجمه: ابوالقاسم سرتی، تهران: توس.
- _____، ۱۳۷۱، *اختلاف تجاری ایران و هلند*، ترجمه: ابوالقاسم سرتی، تهران: توس.
- فوران، جان، ۱۳۹۲، *مقاومت شکننده: تاریخ تحولات اجتماعی ایران*، چ ۱۴، ترجمه: احمد تدین، تهران: خدمات فرهنگی رسا.
- فیدالگو، گرگوریو پیرا، ۲۵۳۷، *گزارش سفیر پرتغال در دربار سلطان حسین صفوی*، ترجمه: پروین حکمت، تهران: دانشگاه تهران.
- قائم مقامی، جهانگیر، ۱۳۴۵، «روابط نظامی ایران و فرانسه در دوره صفویه»، *بررسی‌های تاریخی*، س ۱، ش ۱ و ۲، بهار و تابستان، صص ۱۲۴-۱۰۵.
- قزوینی، ابوالحسن، ۱۳۶۷، *فوائد/الصفویه*، به تصحیح: مریم میراحمدی، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- کاره، بارلمی، ۱۳۸۷، *سفرنامه آبه کاره در ایران*، ترجمه: احمد بازماندگان خمیری، تهران: گلگشت.
- کرمانی، محمدمؤمن، ۱۳۸۴، *صحیفه/الارشاد*، به تصحیح و تحشیه: محمدابراهیم باستانی پاریزی، تهران: علم.
- کروسینسکی، تادوز یودا، ۱۳۹۶، *سفرنامه کروسینسکی (از شاه سلطان حسین تا نادرشاه)*، ترجمه: ساسان طهماسبی، قم: مجمع ذخائر اسلامی: کتابخانه و موزه ملی ملک.
- گرس، ایون، ۱۳۷۰، *سفیر زیبا، سرگذشت و سفرنامه فرستاده فرانسه در دربار شاه سلطان حسین صفوی*، ترجمه: علی اصغر سعیدی، تهران: تهران.
- لکه‌هات، لارنس، ۱۳۶۸، *انقراض سلسله صفویه و ایام استیلای افغانه در ایران*، چ ۳، ترجمه: مصطفی قلی عماد، تهران: مروارید.
- متی، رودی، ۱۳۹۳، *ایران در بحران؛ زوال صفویه و سقوط اصفهان*، چ ۲، ترجمه: حسن افشار، تهران: مرکز.
- مرعشی صفوی، محمدخلیل، ۱۳۶۲، *مجمع/التواریخ*، به تصحیح: عباس اقبال آشتیانی، [تهران]: سنایی و طهوری.
- مشیزی (بردسیری)، میرمحمدسعید، ۱۳۶۹، *تذکره صفویه کرمان*، به تصحیح: محمدابراهیم باستانی پاریزی، تهران: علم.

منشی، اسکندریگ، ۱۳۷۷، *تاریخ عالم‌آرای عباسی*، به تصحیح: محمداسماعیل رضوانی، تهران: دنیای کتاب.

نصیری، محمدابراهیم، ۱۳۷۳، *دستور شهریاران*، به کوشش: محمدنادر نصیری مقدم، تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی.

نوایی، عبدالحسین، ۱۳۷۷، *روابط سیاسی و اقتصادی ایران در دوره صفویه*، تهران: سمت.
وثوقی، محمدباقر، ۱۳۸۹، *علل و عوامل جابجایی کانون‌های تجاری در خلیج فارس*، تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام.

_____، ۱۳۹۱، *تاریخ خلیج فارس و سرزمین‌های همجوار*، چ ۲، تهران: دانشگاه پیام نور.
ویلسن، سر آرنولد، ۱۳۶۶، *خلیج فارس*، چ ۲، ترجمه: محمد سعیدی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
هریت، موریس، ۱۳۶۲، *محمد رضا بیگ سفیر ایران در دربار لوئی چهاردهم*، ترجمه: عبدالحسین وجدانی، به کوشش: همایون شهیدی، تهران: گزارش تاریخ و فرهنگ ایران.
هنوی، جونس، ۱۳۶۷، *هجوم افغان و زوال دولت صفوی*، ترجمه: اسماعیل دولت‌شاهی، تهران: یزدان.